2. SĄD (*65*) *sb m*

sąd (*65*), **[sud**, **szud]**.

W sg N i A: sąd; *w pozostałych formach*: sęd- (*26*), sąd- (*2*); sąd- *KromRozm I*; sęd- : sąd- *HistRzym* (*2*:*1*).

sg N sąd (*23*). ◊ *G* sędu (*2*), **[**sąda**]**. ◊ **[***D* sądowi, sędowi.**]** ◊ *A* sąd (*14*). ◊ *I* sędem (*6*), **[**sąd(e)m**]**; -em (*1*), -(e)m (*5*). ◊ *L* sędzie (*2*), sądzie (*1*), **[**sudzie**]**; sędzie *BierEz*; sędzie : sądzie *HistRzym* (*1*:*1*). ◊ **[***V* sąd.**]** ◊ *pl N* sędy (*3*) *KromRozm III* (*2*), *Mącz*, sędowie (*1*) *KromRozm II*. ◊ *G* sędów (*4*), **[**sądów, sęd(e)w**]**; -ów (*1*), -(o)w (*3*). ◊ *A* sędy (*7*), sądy (*1*) *KromRozm I*. ◊ *I* sędy (*1*), **[**sędami, sądami**]**. ◊ **[***L* sądzi(e)ch.**]**

Sł stp: *sąd*, *ssąd*, *Cn brak*, *Linde XVI w*.

1. *Naczynie różnego kształtu i różnego przeznaczenia wykonane z różnego materiału* (*52*) :

a. *Pojemnik na płyny i produkty sypkie*; *vas Murm*, *HistAl*, *Vulg*, *Mącz* (*46*) : Nie cudnych ſędow pátrzáią/ Ale iákie wino máią. *BierEz* E4v; Sąd czego pelny nalany gdy bądzye ruſzon czo nad pelnoſcz ma to uyleua *PatKaz I* 2v; *Murm* 150; wezmcýe tzyſtych pożytkow z zýemýe w waſze ſądy a donýeſcýe mężowi dáry migdałow terebinta drzewá ſtaktes y ſtoraces żywice ich y mýodu *HistJóz* C4v; *FalZioł* V 64v; *GlabGad* K2; [*apostołowie*] potroſſe náukę krzeſćiyáńſką w ludźye wlewáli/ ſtoſuyąc yą ku dowćipom ludzkim/ nye inácey yedno yáko kyedy kto ćyáſną wronką w ſąd wodę álbo piwo leye. *KromRozm II* t4v; náleyże oleiu tego co maſz we wſſyſtkie ty ſędy *Leop* 4.*Reg* 4/4; Metreta, vel etiam Metretes genus vasis, Nieyáki ſąd álbo ſtągiew/ máyąc w ſobie dwánaście. *Mącz* 220a, 140a, 163b; *RejPos* 218v; *HistHel* Cv; **[***JanKoszŻyw* F; Ieſt niektory ſąd pełny wody máyąć trzy czopy/ ktory ſąd ma w ſobye 8 wyadr wody/ á gdy wyimę ieden czop wyelki tedy oná woda wſſyſtká wypłynie zonego ſędu zá iednę godźynę *WojAlg 1553* Z3; *Dict 1566* K3**]**.

W połączeniu z nazwą materiału [*w tym*: *ai* (*1*), *G sb* (*1*); *sąd* + *nazwa* (*1*), *nazwa* + *sąd* (*1*)] (*1*): [*z listu króla bragmańskiego do Aleksandra Wielkiego*:] Ty przychędazaſz groby twoie á w ſędy kámienia koſztownego proch ciáłá twego záchowawaſz *HistAl* I8v; Y w wyelkim domu nye tylko ſą złote á ſrzebrne ſędy/ ále y drzewyáne y glinyáne/ A nyektore ku potćiwoſći/ nyektore ku zelżywoſći *KromRozm III* C7v; **[**Potym pan Ieſus roſkazał nápełnić wodą ſſeſć ſędew kámiennych. *OpecŻyw 1538* 36; *Glosy III nr 102*/155; *StryjKron*)()(6**]**.

W charakterystycznych połączeniach: *sąd drzewiany*, *gliniany*, *kamienia* [= *z kamienia*], *kamienny*, *skorzany*, *srzebrny*, *złoty*; *szpatny sąd*; *w sąd lać*, *nalać*, *przelać* (*2*); *napełnić sąd*; *sąd nalany*.

Przysłowia: w ſzpátnym ſędzie/ Niekiedy też bálſam będzie *BierEz* Gv.

[(*nagł*) Ná iednego nieprzyiáznego Sacunkarzá przeważnych dochćipow. (–) [...] A iż ma rozum wſzyſtek w ſwoiey głowie/ Lecz iż żadnego nie vczy: coż potym/ Bez pożytku gnoy chowáć w ſzudzie złotym? *StryjKron*)()(6**]**.

Szeregi: **[**»sąd, kubek«: iákowa byłá Zwierzchnia Spráwiedliwość Phárisaeuſzow/ w vmywániu ſądow/ kupkow *HerbOdpow* R6v.**]**

»wiadro albo sąd« (*1*): TEn robak [*stonoga*] z rzeczy gimię ma/ radzi ſie pod wiadrem albo ſędem lęgą gdzie woda ſtogi *FalZioł* IV 16a.

Jako ostatni człon we współrzędnym połączeniu wieloczłonowym: »i insze sędy« (*1*): Tudicula, instrumentum seu stylus quo vasis signa imprimuntur, Zelázo/ dłuto/ piątno do cechowánia kłód/ beczek/ y ynſzych ſędów należące. *Mącz* 467c.

Przen (*26*) :

[*sąd czego*: bo Swiątoſci [...] ſą ſądámi łaſk y dárow Bożych *HerbOdpow* Ee2; bo Swiątość ieſt Sądem y naczyniem łáſki Bożey *HerbOdpow* Mm5, Dd3, Dd4.

Szeregi: »naczynie i sąd« [*szyk zmienny*]: Koſcioł S. Powſzechny daie thę moc Swiątoſciam; iże ſą naczyniem y ſądem łaſk Bożych *HerbOdpow* Dd3, Dd3, Mm5.

»studnica i sąd«: Tho gdyby wáſzy [...] trzymali o Swiątoſciách; iże ſą ſtudnicą y ſądámi łaſk Bożych: [...] *HerbOdpow* Dd4.**]**

a) *O człowieku* (*24*) : Hyeronim S. Doktor [...] do Dámázá papyeżá ták piſſe: [...] Wy yeſteſcye świátłoſć ſwyátá/ wy ſol żyemye/ wy złote á ſrzebrne ſędy *KromRozm III* O3v.

sąd czego (*6*): A ták tu może być wielka pociechá tym/ ktorzy ábo w vpadkoch/ ábo w przygodach leżą/ á ſtáteczżnie cżekáią zmiłowánia Páńſkiego/ nádziewáiącz ſie/ iż ſą przeyrzeni ná ſąd á ná naczynie miłoſierdzia Páńſkiego *RejPos* 74, 74; Wſzyſcy ludzie [...]/ ſkoro od mátki ſwoiey żywotá/ iuż ſą grzechem pierworodnym zárażeni y ſzkárádzie zmázáni. A dla tego też sſtawáią ſie gniewu Boże^go^ ſędy/ ſynmi potępienia wieczżnego Pánu Bogu omierźli *KarnNap* A4; **[**á zá tám [*przy chrzcie*] táká ieſt ſpráwá náſza; iákiey potrzebá ieſt Sądowi y náczyniu Láſk Bożych? [...] ſzemrzemy; trefnuiemj; [...] á na vććiwość Duchá Bożego [...] práwie nic álbo máło pomnimy. *HerbLek* D2v; Iáko ſą wzgárdzeni od Bogá/ ktorzy ſą ſędámi nie łáſki/ ále gniewu Bożego. *PiotrGonPonurz* B3, B3**]**. *Cf* »sąd wybrany«.

sąd czyj [*w tym*: *pron poss* (*4*), *G sb i pron* (*3*), *ai poss* (*1*)] (*8*): iż [*każdy wierny*] ſie iuż sſtánie ſędem Páná ſwego/ á przebránym iego/ á ták iákoś ſłyſzał nápełnionym Duchá ſwiętego. *RejPos* 286. *Cf* »sąd wybrany«.

Wyrażenia: »mdły sąd« [*o kobiecie*] (*1*): áż do śmierći twey nadálſzey maſz z nią [*z żoną*] wſzyſtko wyćierpieć/ świątobliwie y vććiwie mieſzkáć á ſzánowáć iey iáko mdłego ſędu: poniewaſz ieſt iáko y ty dziedzická [*!*] żywotá wieczżnego *KarnNap* Gv.

»sąd wybrany, przebrany, **[**obrania, wybrania**]**« [*w tym*: *sąd czego* (*3*), *sąd czyj* (*7*); *o św. Pawle* (*6*)] [*szyk 9:1*] (*7:3*): Tá ſtáteczżność ſpráwiłá to Páwłowi iż o nim powiedał Pan/ że to ieſt ſąd wybrány táiemnic moich [*vas electionis est mihi iste Vulg Act* 9/15]. *RejAp* 21v; A pewnie á nieomylnie wiedz y wierz/ [...] iż iuż iáwnie będzyeć rzeczżono tobie od Páná twego/ [...] iżeś ty iuż ieſt ſąd moy wierny á przebrány/ w ktorym záwżdy będzye noſzono á záchowano ſwięte imię moie. *RejPos* 284; Powiedział mu [*Ananiaszowi w widzeniu o Szawle*] Pan: Idź ty przedſię/ ábowiem to ieſt ſąd moy wybrány/ w ktorym będzye położono imię moie. *RejPos* 285; Słuchayże co Pan powiedáć raczy o tákim wiernym ſwoim/ ktory [...] iuż ták oſwiecony á obiáſniony będzye Duchem s. iego: Iż to będzye ſąd moy wybrány/ w ktorym ſie będzye ſwiećiło y ſwięćiło imię ſwięthe moie/ przed krolmi y przed wſzytkimi narody ſwiátá tego. *RejPos* 285v, 214v, 228, 284v, 285v *marg*, 321v, 345v; **[***JanKoszŻyw* E2; Páweł náuczyćiel/ známienity ſąd obránia/ á po wſzytkim świećie Kryſtuſowey wiáry trębácż *BarlBaz* 595**]**.

Szereg: »naczynie, (a, **[**i**]**) sąd« [*szyk 3*:*2*] (*5*): Zaliſz naczynie gliniáne y ſtłuczone mąż ten Iechoniás? y zaliż ſąd bezewſſey wdźięczności [*Numquid vas fictile … vir iste Iechonias? numquid vas absque omni voluptate*]? *Leop Ier* 22/28; á on [*Pan*] nie tylko áby cie oſwiećić/ obiáſnić/ á opátrzyć miał/ á Duchem ſwym ſwiętym nápełnić miał/ áleć ieſzcże powieda iż będzyeſz naczyniem á ſędem wdzięczným iego/ y człowiekiem wybránym od niego. *RejPos* 285v, 74 [*2 r.*], 284v; **[***HerbLek* D2v**]**.

α) *O Maryi* (*6*) : Sąd dzywny uczynek nauyſſego [*vas admirabile*, *opus Excelsi Vulg Eccli* 43/2] […] Ty ſloua ſluzą pannye maryey Rzeczona bouyem ſąd nyeprozny ale wſzelkyey laſky pelny wſzelkyey teſz moczy yako perlamy okraſſony a przeto bila ſąd moczny ſtaly thrwaly cznot napelnyony Theſz byla ſąd dzywny bo tego ktorego nyebo znoſzycz nyemoglo wſwym zyuoczye zamknąla *PatKaz III* 115v, 116; **[**Oto Anná żoná twoiá porodźy tobie ſąd wybrąny cudnościj od wiekow od bogá przeźrzány/ dźyewkę chwálebną *JanKoszŻyw* C2**]**.

sąd czego (*1*): O gorzkoſci pelná/ ij tzos to vczynila/ czemus náſwiętſſe twe cialo/ ktore bylo pelno ſwiatloſci ij niebieſkié ſlodkoſci/ vczynilas ie ſędem męki ij wielkié gorzkoſci? *OpecŻyw* 146.

[*sąd czyj*: Szdrowasz Serczą czÿſtego ſąd mÿlÿ/ navÿſzego *TekstyPol* 36/148**]**.

W charakterystycznych połączeniach: *sąd cnot napełniony*, *dziwny* (*2*), *miły*, *mocny*, *nieprozny*, *stały*, *święty*, *wdzięczny*, *wierny* (*2*).

b) *O ciele ludzkim* [*czyj*] (*1*) : Tá ieſth wola Boża poſwiącánie wáſze/ ábyśćie ſię wſtrzymawáli od nietzyſtośći/ áby vmiał káżdy zwas ſwoy ſąd rządzić w poſwięceniu y w vććiwośći [*ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore Vulg* 1.*Thess* 4/4]/ á nie w żądzach pożądliwośći/ iáko pogáni *KrowObr* 64.

c) *O miejscu przebywania szatana* [*czyj – ai* (*1*), **[***pron poss***]**] (*1*) : á ſtał ſye był człowyek z przybytku y ſyná bożego/ ſędem y nyewolnikyem czártowſkim […] á dáleko ſproſnyeyſſym niż nyeme źwirzętá. *KromRozm III* B; **[**[*diabeł zawołał*:] O yako od tey szkaradney y chwalsywey dzyewky mam vynycz, ssząda mego w ktorem wyelye lath myaskal *ŻywEufr* 106**]**.

α. *Naczynie sakralne* (*2*) : [*o kapłanach sprawujących obrzędy*] A tym ćyężey [*grzeszy*]/ im wyęcey czyſtoſći Bog po nim chce/ mowyąc przez Ezáiaſſá. Bądźćye czyſći/ ktorzy nośićye ſądy páńſkye [*qui fertis vasa Domini Vulg Is* 52/11]. *KromRozm I* C3.

Szereg: »sąd i patyna« (*1*): (*nagł*) Iáko Kielich y Patynę [*kapłan*] cżáruie. (–) Ták teſz kiedy kielich y pátynę Swięćićie/ tymi ſlowy Páná Bogá bluznićie mowiąc. Przes náſze błogoſláwieńſtwo/ then Sąd y Páthynę [*!*]/ niechay będą poſwięcone *KrowObr* 105.

b. *Beczka*; *dolium HistAl*, *Mącz* (*6*) : Potym weſzło tho w ſerce Alexandrowo áby mogł doſiądz głębokoſći morskiey/ á tam áby oglądał rozmáithe rodzáie ryb y morskich dziwow. Tedi przykazał żeglarzom do ſiebie przydz/ á kazał im ſpráwić ſąd nieiáki ze skłá bárzo iáſnego/ thák iżby przezeń przeglądał y widział wſzytko. *HistAl* M5v, M5v [*2 r.*]; picata dolia, Sędy ſmołą polane. *Mącz* 302a, 283c, 469a.

[*sąd czego*: Item kapusty kwaśny 3 sędy. *InwSzlachKal 1586 nr 46*.**]**

2. *Naczynie drewniane* (*może dłubane*) *wykorzystane jako łódka* (*9*) : Ale on ſąd ktory był puſzczżon z dźiećięćiem po morzu/ płynął przez wiele kroleſtw *HistRzym* 33; nie ieſteś [*moim synem*] áni wiem ſkądeś/ ále to wiem/ że iednego dniá náleźiono ćie w ſędzie ná morzu/ á opát dał mi ćie wychowáć.

HistRzym 34, 32, 33v [*2 r.*], 37 [*2 r.*], 40; **[**przez tę zatokę dał Cesarz Turecki udziałać most na sądziech, a tak był przyprawion, iż mogli przezeń jezni jechać. *PamJancz* 74**]**.

W porównaniu (*1*): Y kázáła [*królewna*] Rycerzowi przynieść ſąd iákoby łodkę. *HistRzym* 32.

[*Wyrażenie*: »wodny sąd«: vodny sząd vel Corytho linter i⟨d est⟩ parva navicula dicta a linio, quia vadit et currit super aquam quasi liniendo *ReuchlinBartBydg* r8.**]**

3. *Narzędzie* (*4*) : Pressorium vas, Sąd w którym co wyciskáyą. *Mącz* 320d.

Przen [*czyj – pron poss* (*2*), *G pron* (*1*)] (*3*) : ktory [*Bóg*] nye tylko przez wybráne á święte ſędy ſwoye [*tj. uczonych teologów*]/ ále y przez Ietrá pogániná/ Báláámá łákomego/ oſlicę yego nyemą/ Káiphaſſá bezduſſnego y nyepobożnego prawdę y wolą ſwoyę ludźyom obyáwyáyą. *KromRozm II* ſ4; *KromRozm III* A2.

Szereg: »sędowie a narzędowie« (*1*): W piſmye też ſwyętym wielką biegłoſć [*czart*] ma: co ſye ponyekąd okazáło/ kyedy Syná Bożego ná puſzczy kuśił: Yednak piſmá nákrzywyał/ á źle ye [...] przywodźił. A byłoż ono ſlowo boże/ co cżárt/ y ſędowye á narzędowye yego kácerzowye wyſſſſey námyenyeni po ſobye myeli? Y owſſem błędy/ ſlowu bożemu przećiwne. *KromRozm II* pv.

Synonimy: **1**. *naczynie*, *statek*, *stągiew*; **3**. *instrument*, *naczynie*, *narząd*, *narzędzie*, *sprzęt*.

Cf **2. [SĘDZINA]**

LW